

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Knappt 1,5 mil nordväst om Hudiksvall ligger Ilsbo tätort som utgör centrum i socknen med samma namn. Trakten har varit bebodd sedan förhistorisk tid och ett antal lämningar från äldre tid har också påträffats i bygden. Ilsbos centrum utgörs av tätorten med villor och flerbostadshus av varierande ålder samt industrier, skola och serviceinrättningar vilka huvudsakligen ligger längs vägen mellan Hudiksvall och Bergsjö. Ilsbo kyrka är belägen mitt i tätorten på krönet av den höga sandås som löper rakt genom bygden. Kyrkomiljön består av kyrkan och den omgivande kyrkogården samt församlingshem och ekonomibyggnad för kyrkogårdspersonalen på den andra sidan vägen öster om kyrkan. Sydost om kyrkan ligger komministergården som byggdes i början av 1700-talet. Ilsbo fungerade under lång tid som en annexförsamling till andra socknar och har tillhört både Rogsta och Hälsingtuna församlingar.

2.2 Kyrkan

Den första kända stenkyrkan på platsen, som anlades under tidig medeltid, låg strax söder om den nuvarande kyrkobyggnaden. Det var en liten kyrkobyggnad med sadeltak som sedan till- och ombyggdes i etapper varefter sockenbefolkningen växte i antal. Efter en lång debatt om var en ny kyrka skulle uppföras, fick Ilsboborna slutligen rätt att uppföra en ny kyrka intill den gamla. Nu tillkom den nuvarande kyrkan som ritades av arkitekt J. W. Gerss i nyklassisk stil och uppfördes i mitten av 1840-talet.

Kyrkobyggnaden är belägen i öst-västlig riktning och består av ett rektangulärt långhus med utbyggd sakristia mot öster och ett kraftigt torn i väster. Kyrkans exteriör som till stora delar har bevarats sedan byggtiden präglas av den nyklassicistiska stilen med vitputsade fasader genombrutna av rundbågiga fönsteröppningar med spröjsade fönsterrutor. Portalerna, som är vända mot norr, väster och söder och utrustade med kopparslagna dubbelportar, markeras med antikinspirerade överstycken samt inskriptionstavlor. Över portalerna finns därtill lunettfönster och huvudportalerna mot väster är mer dekorerad än de övriga med pilastrar på sidorna och överst en krona i putsen. Fasaderna avslutas med en kraftig profilerad taklist som följs av ett sadeltak, över sakristian valmat, klätt med falsad plåt i svart kulör. I tornets övre del finns bågformade ljudluckor omgivna av smala sidoöppningar, även de luckförsedda. I den plåtklädda tornhuven med raka sidor finns urtavlor åt alla väderstreck. Tornet avslutas med en hög fyrkantig trälanternin klädd med vitmålad träpanel och hörn samt snickerier markerade med lister i ljusgul kulör. Åt varje väderstreck finns en stor dubbelport i trä som flankeras av små fönster på var sida. Runt lanterninens finns en balkong med järnräcke. Överst har lanterninen en profilerad taklist och ett pyramidformat plåttak som kröns av ett förgyllt kors placerat på ett klot.

Via det fönsterlösa vapenhuset med stengolv och vitkalkade väggar i tornets bottenvåning nås kyrkorummet via två dubbelportar. Golvet utgörs av ett lackat trägolv, i mittgången och längst bak täckt med grå heltäckningsmatta. Koret som ligger två steg högre nås via trappsteg som är lika breda som kyrkorummet. De vitputsade väggarna genombryts av de höga rundbågiga fönstren med spröjsade, vissa något färgade, rutor. De båda korfönstren har helt färgade rutor, där rutorna bildar ett rött kors i mitten av varje fönster. Dubbeldörrarna som sitter i utgångarna

mot norr, väster och söder, tillkom på 1960-talet. De är av trä och omålade. Väggarna avslutas med en kraftig profilerad taklist som bär upp det tunnvalvda taket i samma vita kulör, helt utan målningar.

Den givna blickpunkten i kyrkorummet utgör den ursprungliga altarpäggsmålningen av artisten och den flitige kyrkomålaren S. A. Blombergsson som i antikinspirerad stil lät kolonnader och röda draperier omge kyrkans altarpredikstol. Ovanför altarpredikstolen är en stor molnformation målad med bevingade änglahuvuden. Altarpredikstolen har halvrund korg med förgyllda dekorationer mot gråvit botten samt ett bibelcitiat. Över predikstolskorgen sitter ett halvrunt predikstolstak med förgyllda dekorationer och nedhängande tofsar och överst ett förgyllt kors. I detta tak hänger även en silverfärgad tämligen välgödd skulpterad duva. Rakt nedanför predikstolens framkant står ett relativt enkelt altarbord av trä med en bakomvarande låg altarpägg målad och marmorerad i stenimitation, vilken även bär upp kyrkans båda nummertavlor. Intill altaret finns en svängd altarring med samma färgsättning som altarpäggen med röd klädsel på ovansidan och på knäfallet. Hela denna uppsättning är ursprunglig. I koret står även en fristående predikstol tillverkad på 1600-talet som härstammar från Ilsbos tidigare kyrka.

Bänkinredningen som är sluten mot mitt- och sidogångarna är indelad i fyra större kvarter med urtagna hörn mot mitten av kyrkan så att där bildas en rektangulär plats. Denna utformning har behållits trots att bänkarna senare byggts om. Bänkinredningen är målad i gråvit kulör med rektangulära speglar med grå marmorering och smalare speglar i bänkarnas färg. Även den korbänk med bänkskärm som finns på norra respektive södra sidan i koret är av samma utformning, men utan bänkdörr. Under läktaren finns två små moderna läktarunderbyggnader med avfasade hörn som bakom gråvit träpanel inrymmer toaletter och väntrum, vilka tillkom på 1990-talet. Två äldre inklädda spiraltrappor leder upp till läktaren. Denna bärs upp av kolonner och pilastrar med förgyllningar, placerade på kraftiga baser. I läktarbarriären återkommer samma marmorering som på bänkinredningen och altarpäggen, men här indelad i tre större speglar omgivna av förgyllda ramar. Ur den mittersta spegeln skjuter orgelns spelbord ut och dess framsida är också spegelindelad. På läktaren vilar den stora orgeln med nyklassicistisk fasad med synliga pipor omgivna av förgyllningar och över det bågformade mittpartiet en förgylld harpa. På läktaren finns endast tre enkla vitmålade bänkar kvar på den södra sidan.

Kyrkans sakristia, som nås via ingången bakom altarpäggen, utgörs av ett långsmalt rum med två fönster och litet fristående altarbord mot söder. Längs den norra väggen leder en smal trätrappa upp till övervåningen som används för förvaring av äldre kyrkoföremål samt som utgör förrum till altarpredikstolen.

2.3 Kyrkogården

Ilsbo kyrkogård omger kyrkan på alla sidor, men öster om kyrkobyggnadens sakristia finns inga gravplatser. Kyrkogården består av en äldre del belägen kring och söder om kyrkobyggnaden och en under 1930-talet utförd utbyggnad mot norr, som ligger lägre än kyrkogårdens äldsta del. I rak linje från kyrkans huvudentré förbinder en gång med sex korta stentrappor i etager kyrkan med vägen mellan Bergsjö och Hudiksvall. Mot norr, öster och söder avgränsas kyrkogården med äldre järnstaket på stensockel, längs den södra delen i form av en hög stenterrass. Mot väster avgränsas platsen främst av häckar och mot nordväst utgör en brant slänt ned mot en liten trädunge en naturlig avgränsning. Gångvägen mot väster

omges i dess nedre del av låga murar med runda naturstenar ingjutna i murarnas sidor. Entrén till kyrkogården markeras här av kraftiga stolpar, av samma utförande som murarna. Tidigare var entrén försedd med grindar. På den sydöstra delen av kyrkogården finns även en tidigare avgränsning i form av en kort kyrkogårdsmur mot den äldsta delen av kyrkogården.

Vegetationen på kyrkogården utgörs främst av en rad med lövträd mot söder samt några större träd i anslutning till kyrkobyggnadens huvudentré. Därtill finns även enstaka fristående stora träd, på 1930-talsdelen mot nordväst även några högväxta barrträd. Den södra entrén flankeras av två cypresser och i övrigt finns inom kyrkogården olika typer av buskar och lägre vegetation. Marken är huvudsakligen gräsklädd med enstaka grusade gångar, men huvudgångarna runt kyrkan och förbindelsegången mot söder är asfalterade och närmast kyrkans huvudentré finns en mindre samlingsplats som också är asfalterad. Dessa ytor belyses vid behov av höga smala lyktstolpar från 1900-talets senare hälft.

Gravvårdarna är placerade i raka rader och huvudsakligen stående, relativt små och av sten. På den äldsta södra delen finns några undantag, bland annat ett äldre gjutjärnskors och i det sydöstra hörnet finns några mer påkostade gravvårdar av större format. Modernare gravvårdar av sten återfinns i rader på olika etage längs den övre delen av gången med trapporna.

2.4 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Ilsbo kyrkomiljö är genom sin placering på ett markant höjdläge mitt i tätorten väl synlig och sedan århundraden ett välkänt riktmärke i bygden. Kyrkobyggnaden har behållit sin nyklassicistiska utformning väl med vitputsade fasader, rundbågiga höga fönster och ett kraftigt torn med en smal hög korsprydd lanternin. Kyrkorummet, som också tillhör samma arkitekturstil, är relativt välbevarat och ger ett ljust intryck med sina vitputsade väggar och sitt höga tunnvalvda tak. Läktaren med barriär är sannolikt från samma tid, men orgelfasaden drygt tio år yngre. Hela kyrkorummet domineras dock i hög grad av den ursprungliga altarväggsutformningen med altare, altarring, altärvägg och altarpredikstol samt inte minst artisten Blombergssons färgstarka väggmålning. Bänkinredningen är ombyggd, men har behållit sin grundstruktur. Från 1960-talet härstammar kyrkans färgade glasfönster mot öster. Kyrkogården har traditionell uppbyggnad med staketomgärdning samt huvudsakligen stående gravvårdar i raka rader på gräsklädda ytor. Gången mot trapporna utgör en tydlig centralaxel mellan kyrkans huvudentré och vägen nedanför.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkans tidstypiska exteriör har genomgått ytterst få förändringar och är således välbevarad sedan byggnadstiden.
- Kyrkorummets enkla tillbakahållna karaktär med ljusa väggar och tak kontrasterar mot korets färgstarka utsmyckning, vilket leder blicken till altarpupsatsen som utgör centralmotivet i hela interiören.
- Kyrkans altarpredikstol är en av länets få bevarade altarpredikstolar.
- Hela altärväggsupsatsen med altare, altärvägg, altarring, altarpredikstol och väggmålning utgör en väl sammanhållen ursprunglig enhet i kyrkorummet och Blombergssons väggmålningar är av högt konstnärligt värde.
- Kyrkorummets äldre skulpturer och den äldre predikstolen knyter an till Ilsbos långa kyrkliga historia, som är långt äldre än den nuvarande kyrkobyggnaden.

- Den marmorering som förekommer på alturväggen och bänkinredningen återkommer även på läktarbarriären och knyter därigenom samman dessa delar av inredningen.
- Bänkinredningen har trots ombyggnader behållit sin grundstruktur och sin för länet ovanliga form med en fyrkantig platsbildning i kyrkorummets mitt.
- Kyrkogårdens relativt enkla och traditionella uppbyggnad med omgärdning, gräsytor och gångar samt många stående gravvårdar i raka rader. De senare tillkomna delarna utgör därtill tydliga årsringar i kyrkogårdsanläggningen.
- Gången mot väster med sina etager som bildar en förbindelse mellan kyrkan och tätortens delar nedanför.

2.5 Källor, litteratur och övriga uppgifter

ATA, Hälsingland, Ilsbo sn, Ilsbo kyrka

Broman, Olof. *Glysisvallur* (1700-talets början). Uppsala 1912-54.

Länsmuseet Gävleborg, klipparkiv

Länsmuseet Gävleborg, topografiskt arkiv

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv

Inventarium över svenska orglar. Tostared 1991.

Riksantikvarieämbetet, Byggnadsregistret, Kyrkor i Nordanstigs kommun, Ilsbo kyrka

Telhammer, I. *Ilsbo kyrka*. Ingår i serien: Hälsinglands kyrkor, del 3336, Uppsala 1979.

Inventeringsdatum 2007-03-23.

Inventerare: Daniel Olsson.

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Erika Englund och Daniel Olsson.

Rapportsammanställning: Daniel Olsson.